

- наук : спец. 12.00.08 / Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.
12. Пушняк О. В. Категорія «час» у правовому вимірі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О. В. Пушняк ; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.
 13. Сейдман Е. Розробка законопроектів для демократичних соціальних змін / Е. Сейдман, Р. Б. Сейдман, Н. Абесекере ; [за заг. ред. М. Мельника ; пер. з англ. С. Альошкіна, Н. Комарова]. – К. : Сфера, 2006. – С. 332.
 14. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із наступними змінами) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2747-15>. – Назва з екрана.
 15. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. Лист Голови Конституційного Суду України А.Стрижака до Голови Верховної Ради України В. Литвина, народних депутатів України від 29 січня 2010 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/93281>. – Назва з екрана.
 16. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електронна база «Законодавство України» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a>.
 17. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 року (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 38. – Ст. 1272.
 18. Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 73. – Ст. 2465.

A. Shulima

TEMPORAL OPERATION OF A NORMATIVE ACT AND LEGAL PRACTICE

The article examines temporal operation of a normative act, loss of legal force of an act in the context of the legal practice problems. The author determines the structure of temporal operation of a normative act, states the main directions of the investigation of notions “legal force” and “temporal operation” of a normative act, describes the basis of loss of normative act legal force, provides actuality of investigation of temporal operation of an amendment act, act of the legal force loss.

Keywords: normative act, temporal operation of an act (operation of an act in time), legal force of an act, amendment of an act.

УДК 340.12

Горбань Д. В.

ВПЛИВ ІНСТИТУТУ КЛІЄНТЕЛИ НА ОКРЕМІ ПРАВОВІ ІНСТИТУТИ

Статтю присвячено характеристиці впливу інституту клієнтеля на низку інших інститутів права, а саме: патронат, опіку, середньовічну комендацію, сюзеренітет-васалітет, адвокатуру. Виділено ознаки інституту права, а також критерії для встановлення впливу одного інституту на інший. Стаття розкриває зміст і обсяг клієнтеля на час існування клієнтів як соціальної групи і після їх зникнення. Керуючись сформульованими критеріями для встановлення впливу одного інституту права на інші, автор наводить спільні й відмінні ознаки між клієнтелею, з одного боку, і патронатом, середньовічною комендацією, сюзеренітетом-васалітетом, адвокатурою, з іншого.

Ключові слова: інститути права, патронат, опіка, середньовічна комендація, сюзеренітет-васалітет, адвокатура.

У юридичній літературі наукове поняття інституту права (правового інституту) поєднує в собі поняття суспільних відносин, норми (врегульованості або незапереченості з погляду права), типовості й усталеності, що характери-

зує його як результат усвідомлення, який може змінюватися у часі, поширюватися на інші суспільні відносини, а також визначати зміст хронологічно наступного (-их) інституту (-ів) права [1, с. 311, 314, 317; 2, с. 28; 3, с. 105; 4, с. 66]. Оскільки

ки інститут права визначений як поняття, у якого є зміст і обсяг, а його носії – люди, зміст одного інституту може частково визначити зміст іншого. Означений вплив можливо встановити на підставі, по-перше, наявності у пам'ятках, які дають змогу з'ясувати зміст хронологічно пізнішого інституту права, термінів або усталених словесних виразів, що відбивають зміст хронологічно попереднього інституту; по-друге, подібності прав або обов'язків осіб, котрі брали участь у відносинах, на основі яких склалися відповідні інститути. Пропонована до уваги стаття має на меті показати вплив інституту клієнтеля на інститути патронату й опіки, середньовічної комендації, сюзеренітету-васалітету, адвокатури.

Інститут клієнтеля є сформованим у римському праві поняттям про урівноважені довірчим характером відносини залежності із взаємною допомогою, що допускало наступництво їхніх учасників, до кола яких у різний час могли належати як окремі люди, так і їхні спільноти. Зміст інституту клієнтеля за часів існування клієнтів як соціальної групи і після зникнення останніх змінювався. Загальний огляд правового становища патрона і клієнта у першій із названих етапів дає змогу характеризувати римську клієнтелу як інститут, який закріплював спадкову [5, с. 124, 293; 6, с. 60; 7, с. 46, 47; 8, с. 31; 15, с. 310], урівноважену довірчим і сакральним характером особисту і майнову залежність однієї особи від іншої із взаємною допомогою одна одній [6, с. 60; 7, с. 46, 47; 8, с. 31; 10, с. 79; 11, с. 20; 12, с. 31, 32; 13, с. 203; 14, с. 46]; патрон отримував над клієнтом владу [5, с. 257; 12, с. 31; 13, с. 203], здійснював судовий захист, тобто розкривав клієнтові зміст законів, пред'являв за останнього позови і захищав його проти звинувачень [5, с. 124, 295; 8, с. 30; 13, с. 204; 15, с. 312; 16, с. 134], допомагав клієнтові у скруті [6, с. 60; 7, с. 46; 15, с. 310], відповідно до *ius civile*, був власником майна, яким користувався клієнт [5, с. 258; 13, с. 208]; у відповідь клієнти супроводжували патронів на війнах [5, с. 307; 7, с. 46; 8, с. 29; 10, с. 76; 11, с. 20; 12, с. 31], допомагали їм майном, коли останні видавали заміж своїх дочок або впадали у скруту, викупали патронів із полону [6, с. 60; 7, с. 46; 8, с. 29; 10, с. 76; 15, с. 311], допомагали виконувати публічні обов'язки, виказували патронам покору і пошану (*obsequium, reverentia*) [6, с. 60; 15, с. 313]. Зміст припису таблиці VIII Законів XII таблиць про прокляття, вбивство народом патрона, який завдасть шкоди своєму клієнтові, підтверджує погляд про релігійний характер відносин, на основі яких формується інститут [5, с. 124; 8, с. 31; 10, с. 79; 12, с. 31, 32; 17, с. 11, 12]; до останнього Д. Дождев додає, що описані відно-

сини були підпорядковані довірі (*fides*) [14, с. 46], що зумовлювало обмеження щодо позовів між патроном і клієнтом [6, с. 60; 8, с. 30].

Приблизно у V–IV ст. до н. е. у Римі починають зникати суспільні відносини, які послужили основою для інституту [5, с. 308; 8, с. 75, 76]. Незважаючи на названі соціальні зміни, клієнтеля зберігається як поняття, але уже щодо інших зв'язків, серед яких як відносини патриціїв із бідним населенням [8, с. 76], так і залежність підкорених Римом народів [18, с. 50, 191; 19, с. 60, 86, 89, 90, 105]. Щодо кожної з названих тут груп відносин клієнтеля зберігає окремі описані вище ознаки у своєму змісті. Стосовно людей у пам'ятках зафіксовано вказівки про покровительство патронів і повагу з боку клієнтів [19, с. 30]. З приводу ж спільнот людей у досліджених текстах можна знайти згадки про захист і покровительство, здійснювані патронами [19, с. 89], подарунки клієнтів їхнім патронам [18, с. 117], а також ідею наступництва у відносинах [19, с. 30, 89, 90].

У I ст. до н. е. клієнтеля зазнає змін. Стосовно зв'язків людей це поняття як втрачає окремі ознаки, так і набуває нових. У аналізованих промовах М. Т. Цицерона «На захист Секста Росція з Амерії», «Проти Гая Верреса. Про предмети мистецтва», «Проти Гая Верреса. Про страсти», «На захист Авла Клуенція Габіта», «Третя промова проти Сергія Катіліни», «Четверта промова проти Луція Сергія Катіліни» [19] в контексті відносин між патронами і клієнтами автор не знайшов вказівок про сакральний характер таких зв'язків. На відсутність релігійної санкції для клієнтельних відносин у праві періоду республіки звертає увагу П. Віллемс [8, с. 76]. Натомість клієнтеля починає передбачати встановлення відносин на добровільній основі [21, с. 278, 279] і допускати можливість зміни клієнтом свого патрона [21, с. 270]. Відбувається зміна і в обсязі досліджуваного інституту: клієнтеля починає визначати відносини між багатим, з одного боку, і бідним, з іншого, населенням Риму [8, с. 76]; у літературі можна знайти твердження про те, що клієнтами були також іноземці [15, с. 317]. Як ще одну зміну обсягу клієнтеля можна розглядати її поширення на відносини з общинами, натомість необхідно зауважити: суттєві ознаки змісту залишилися тими самими. Союзи Риму періоду республіки, сутність яких також становили покровительство, взаємні послуги, вірність [14, с. 46, 47; 19, с. 135], були опосередковані інститутом клієнтеля [22, с. 145, 146]. Тексти перелічених вище промов М. Т. Цицерона, а також його трактату «Про державу» [18, с. 117; 19, с. 60, 86, 89, 90, 105] дають підстави для твердження про те, що названий інститут зберігає ідею особистого зв'язку навіть щодо відносин із

іншими народами: означені пам'ятки називають патронами общин не Рим загалом, а конкретних представників родів Риму. Цю ж ознаку можливо встановити і у пізніший час з приводу відносин між спільнотами на основі тексту твору «Проти академіків» Аврелія Августина [23, с. 6]. Посилання ж Гуго Гроція у трактаті «Про право війни і миру» на місця з праць римської юриспруденції, які стосуються клієнтели, свідчать про те, що міжнародні відносини залишалися в обсязі інституту до кінця Середньовіччя [22, с. 144–146, 157, 180].

Виникнувши у римському праві, патронат поєднав у собі як ознаки змісту клієнтели, так і ознаки, зумовлені поширенням обсягу першого на інші суспільні відносини, серед яких були зв'язки колишніх господарів із відпущеними ними рабами (вільновідпущениками), відносини зі звільненими з-під влади домовласника жінками. Як і клієнтела, патронат над вільновідпущениками у праві Риму передбачав довіру [19, с. 201], шану (*reverentia*) і покору (*obsequium*) вільновідпущеника щодо свого патрона [11, с. 17; 15, с. 291; 20, с. 137; 24, с. 66], заборону звернення до патрона із позовами, які мають наслідком знеславлення (*infamia*) [15, с. 291; 24, с. 66], надання патрону допомоги (*alimenta*) у скруті [11, с. 17; 15, с. 299; 24, с. 66; 25, с. 43], виконання вільновідпущеником служб (*operas*) [5, с. 305; 15, с. 294, 296; 20, с. 146], обов'язок патрона захищати вільновідпущеника на суді [20, с. 137]. Деякі аналогічні ознаки наявні й у середньовічних пам'ятках права: заборону для вільновідпущеника доносити на патрона закріплено Едиктом короля Теодоріха Остготського (XLVIII) [26, с. 52], а у Вестготській правді (книга V, титул 7) є вказівка на «служіння» вільновідпущеника своєму патрону [26, с. 59]. Однак оскільки вільновідпущеники були окремою соціальною групою, патронат відрізнявся від клієнтели як особливістю щодо *operas*, так і наявністю притаманних саме йому ознак. На відміну від клієнтели, патронат передбачав можливість встановлення обов'язків щодо служб, які повинен був нести звільнений, у домовленості і клятві [20, с. 143, 144]. Крім того, патронат допускав позови *actio operatum* і *actio pro socio* проти відпущеника [6, с. 419; 15, с. 295], а також припинення відносин у разі порушення патроном довіри (*mala fides*) або, за часів імперії в Римі, за допомогою привілею *restitutio natalium*, наданого зі згоди патрона [9, с. 447; 15, с. 306; 20, с. 141]; такий зв'язок між згаданими учасниками не міг перейти шляхом наступництва на стороні вільновідпущеника [5, с. 305], хоча права патронату переходили на дітей патрона [11, с. 18; 24, с. 65]. Іншою ознакою патронату як щодо звільнених із рабства осіб, так і стосовно жінок, над якими бу-

ло припинено владу домовласника, була опіка (*tutela*) [15, с. 292; 27, с. 91, 96, 97, 103].

Подібно до клієнтели, середньовічна комендація передбачала добровільне встановлення відносин особистої залежності, в яких один із учасників, отримуючи владу, зобов'язаний був здійснювати покровительство, а інший, зберігаючи свободу, – служити і виказувати пошану першому, проте з огляду на особливість перелічених ознак другий із названих інститутів права залишався історично самостійним [21, с. 339–343; 26, с. 79; 29, с. 136, 137; 30, с. 48]. Зв'язок між порівнюваними тут інститутами полягає не тільки у подібності загального становища учасників відносин стосовно один одного, а й у наявності спільної змістовної ознаки: якщо дослідити текст турської формули «Про того, хто комендується під владу іншого», наведений латиною Ф. де Куланжем [21, с. 339–343], то можна побачити, що для позначення пошани однієї особи щодо іншої використано термін «*obsequium*». Крім того, на зв'язок між середньовічною комендацією і клієнтелою вказує наявність у пам'ятках права слова «*commendare*» (або спільнокореневих із ним) поряд зі словами «*fidei*», «*fidem*», «*clientelam*», «*patrocinio*», «*patronum*», «*patrono*», «*obsequium*» [21, с. 276, 313, 324, 350, 359]. Незважаючи на вказане вище, порівнювані правові явища не тотожні, а комендацію слід розглядати як окреме поняття, яке склалося у зв'язку із відносинами відповідного часу. Останнє твердження обґрунтовує те, що для позначення покровительства як у згаданій вище турській формулі, так і у подібній формулі зі збірника Маркульфа [30, с. 48] використано термін «*mundoburdum*» (або «*mundeburdum*»), яким також описували королівське покровительство у Законах короля Етельберта (*mundbyrd*) (право середньовічної Англії) [30, с. 62] і Судебнику Альфреда (*mundbyrde*) (право середньовічної Англії) [30, с. 72].

У контексті впливу клієнтели на інші правові інститути слід приділити увагу сюзеренітету-васалітету. Зміст сюзеренітету-васалітету містить ознаки, які вказували на подібність взаємного становища сюзерена і васала до зв'язку патрона і клієнта, хоча, як і комендація, перший із цих інститутів був поняттям середньовічного права. Сюзеренітет-васалітет склався на основі особистих і майнових зобов'язальних відносин. Частина інституту, яка відбивала особисті відносини, передбачала обов'язок однієї вільної особи (васала) нести службу і бути відданим іншій (сюзерену, сеньору), за що остання повинна надавати захист і покровительство [22, с. 149, 790; 26, с. 545, 546, 550–553]. Описаний у попередньому реченні зв'язок міг бути встановлений шляхом надання оммажу (*hommage*), взаєм-

ного зобов'язання зберігати вірність [26, с. 427, 428, 551; 31, с. 590]. Вплив же категорій римського права на сюзеренітет-васалітет можливо прослідкувати зокрема на прикладі Великої хартії вольностей (право середньовічної Англії, 1215 р.), у тексті якої васали названі словом «homines» [31, с. 578], що його також використовували для позначення залежної особи у клієнтелі [21, с. 313]. Незважаючи на подібність порівнюваних інститутів, сюзеренітет-васалітет походить із права германських народів [22, с. 149].

Клієнтела мала зв'язок не тільки із описаними вище інститутами права, а і з адвокатурою. Саме елемент судового захисту у змісті клієнтели пов'язує її з інститутом адвокатури. Цей вплив можливо прослідкувати як на підставі порівняння термінів, якими позначали захисників у судовому процесі, так і з огляду на те, що клієнтела у Римі періоду республіки, як і адвокатура нині, містила заборону представництва осіб, у інтересах яких могла існувати розбіжність. У період республіки людей, які допомагали сторо-

нам у процесі, називали словом «patroni» («causarum patroni») [8, с. 380; 32, с. 406], у період імперії – «advocati» [9, с. 555; 32, с. 406]. Крім того, в контексті заборони надання правової допомоги особам із протилежними інтересами, яку передбачає адвокатура нині [33; 34], звертає на себе увагу таке правило у *Lex Acilia de repetundis*, наведене Ф. де Куланжем: «Претор повинен дбати про те, щоб не призначати патроном для іноземця людину, клієнтом якого був би звинувачений магістрат або пращури якого були б клієнтами пращурів звинуваченого» (переклад українською із російськомовного перекладу мій. – Д. Г.) [21, с. 265, 266].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що інститут клієнтели – це сформоване у римському праві поняття про відносини покровительства, з одного боку, і залежності, з іншого, яке зберігалось, змінюючи свої зміст і обсяг та слугуючи основою для постановки інших інститутів права: патронату, опіки, середньовічної коммундації, сюзеренітету-васалітету, адвокатури.

1. Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бергель ; [под общ. ред. В. И. Даниленко ; пер. с фр.] – М. : Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.
2. Регельсбергер Ф. Общее учение о праве / Ф. Регельсбергер ; [перевод И. А. Базанова под ред. проф. Ю. С. Гамбарова]. – М. : Типография Высочайше утвержд. т-ва И. Д. Сытина, 1897. – 295 с.
3. Дерибург Г. Пандекты. Том I. Общая часть / Генрих Дерибург ; [перевод Г. фон Рехенберга под руководством и редакцией П. Соколовского, профессора Московского Университета]. – М. : Университетская типография, Страстной бульвар, 1906. – 465 с.
4. Теория права (Юридическая догматика) Михаила Капустина. Том первый. Теория права // Общая догматика Михаила Капустина, профессора международного права в Московском Университете. – М. : В университетской типографии (Катков и Ко) на Страстном бульваре, 1868. – 352 с.
5. Фюстель де Куланж. Гражданская община древняго мира / Фюстель де Куланж [перевод с французского А. М. под редакцией Д. Н. Кудрявского]. – С-Петербург : Типография Б. М. Вольфа. Невский, 126, 1906. – 459 с.
6. Муромцев С. А. Гражданское право Древнего Рима / С. А. Муромцев. – М. : Статут, 2003. – 685 с. – (Классика российской цивилистики).
7. Паделлетти Г. Учебник Истории римского права / Гвидо Паделлетти ; [перевод с итальянского, с изменениями и дополнениями, ордин профессора Д. И. Азаревича]. – Одесса : Типография П. А. Зеленаго, Красный переулок, Дом № 3й, 1883. – 163 с.
8. Римское государственное право. Сочинения П. Виллемса / [перевод с французского (с пятого издания) членов Киевского Отделения Общества классической филологии и педагогики ; под редакцией П. Н. Бодянского]. – Выпуск I. – К. : Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1888. – 434 с.
9. Римское государственное право. Сочинение П. Виллемса / [перевод с французского (с шестого издания) членов Киевского Отделения Общества классической филологии и педагогики под редакцией П. Н. Бодянского]. Выпуск II. – К. : Типография Императорского Университета Св. Владимира. Киевское отделение высочайше утвержд. т-ва печатн. дела и торг. И. Н. Кушнерев и Ко в Москве, 1890. – 797 с.
10. Покровский И. А. История римского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 2004. – 540 с. – (Классика российской цивилистики).
11. Проф. Р. Зом. Институции. История и система римского гражданского права (Ч. 2 Система. Выпуск 1. Общая часть и вещное право) / Р. Зом ; [перевод с 14-го изд. под редакцией приват-доцента А. Н. Беликова ; перевела Нина Кесслер]. – Сергиев Посад : Типография И. И. Иванова, 1916. – 230 с.
12. История римского права Г.Ф. Пухты / [с пятого немецкого издания д-ра Рудорфа, ординарного профессора прав в Берлине, перев. В. Лицкой]. – М. : В типографии Семена, 1864. – 576 с.
13. Дух римского права на различных ступенях его развития Рудольфа Иеринга ординарного профессора в Геттингене. Часть первая / [перевод с третьего исправленного немецкого издания]. – С-Петербург : В типографии В. Безобразова и Комп., 1875. – 309 с.
14. Дождев Д. В. Основание защиты владения в римском праве / Д. В. Дождев ; Институт государства и права РАН. – М., 1996. – 238 с.
15. Шенвиц Ф. Власть римского домовладыки / Феликс Шенвиц ; Товарищество М. О. Вольф Поставщиков двора его Императорского Величества. – Варшава ; Москва, 1914. – 347 с.
16. Кофанов Л. Л. Lex et ius: возникновение и развитие римского права в VIII–III вв. до н. э. / Л. Л. Кофанов. – М. : Статут, 2006. – 575 с.
17. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.
18. Цицерон, Марк Тулий. Про державу; Про закони; Про природу богів / Марк Тулій Цицерон ; [пер. з латин. Володимир Литвинов]. – К. : Основи, 1998. – 476 с.
19. Марк Тулій Цицерон. Речи в двух томах. I. Годы 81–63 до н. э. / Марк Тулій Цицерон ; [Издание подготовили В. О. Горенштейн и М. Е. Грабарь-Пассек]. – (Репринтное воспроизведение текста издания 1962 г.). – М. : Наука, 1993. – 441 с.

20. Научно-историческая библиотека. I. Фюстель де Куланж. История общественного строя древней Франции / [перевод под редакцией проф. И. М. Гревса]. – С-Петербург : Типография Альтшулера. Эртелев пер. 17-9, 1904. – Том второй. Германское вторжение и конец империи. – 717 с.
21. Научно-историческая библиотека. I. Фюстель де-Куланж. История общественного строя древней Франции / [перевод О. П. Зарарьиной ; под редакцию проф. И. М. Гревса]. – С-Петербург : Типография М. М. Стасюлевича, В. о., 5 л. 28, 1910. – Том пятый. Начала феодального строя (Бенефиций и патронат в мерovingскую эпоху). – 542 с.
22. Гуго Гроций. О праве войны и мира / Гуго Гроций. – (Репринт. с изд. 1956 г.). – М. : Ладомир, 1994. – 868 с.
23. Бл. Августин. Энциклион или о вере, надежде и любви / Бл. Августин ; «УЦИММ-ПРЕСС»–«ИСА». – К., 1996. – 411 с.
24. Профессор К. Ф. Чиларж. Учебник институций римского права / К. Ф. Чиларж ; [перевод, разрешенный автором ; под редакцией профессора В. А. Юшкевича]. – Издание второе, переработанное и согласованное с последним 7-ым и 8-ым немецким изданием. – М. : Печатня А. И. Снегиревой. Остроженка, Савеловский пер., соб. д., 1906. – 498 с.
25. Дигесты Юстиниана. Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями И.С. Перетерского / Академия наук СССР, Институт государства и права ; [ответственный редактор доктор юридических наук Е. А. Скрипилев]. – М. : Наука, 1984. – 456 с.
26. Антология мировой правовой мысли : в 5 т. / Нац. обществ.-научный фонд ; [руководитель науч. проекта Г. Ю. Семинин]. – М. : Мысль, 1999. – Т. II. Европа: V–XVII в.в. – 829, [1] с.
27. Институции Гая, текст и перевод с введением и примечаниями / [издание Федора Дыдынского]. – Варшава : Типография К. Ковалевского, Королевская ул. № 29, 1892. – 540 с.
28. Проф. Д. Д. Гримм. Лекции по догме римского права : пособие для слушателей / Д. Д. Гримм. – Издание шестое, исправленное и дополненное. – К. : Советская (бывш. Польская типография). Крещатик № 38, 1919. – 279 с.
29. Аннерс Э. История европейского права / Э. Аннерс ; Ин-т Европы ; [пер. со швед.]. – М. : Наука, 1999. – 395 с.
30. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / [под редакцией акад. В. М. Корецкого]. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1961. – 950 с.
31. Історія західноєвропейського Середньовіччя : хрестоматія : навч. посібник / [упорядник М. О. Рудь]. – К. : Либідь, 2005. – 656 с.
32. Римское право сравнительно с законами уголовными, гражданскими и судопроизводством во Франции, Англии и Шотландии. Соч. лорда Маккензи / [перевод с английского]. – М. : Титул и сорочка печ. в типог. Ф. Иогансон у Кр. в., д. Иогансон, 1874. – 422 с.
33. Code of ethics of advocates. An act respecting the Barreau du Quebec (R.S.Q., c. B-1, s. 15) Professional Code (R.S.Q., c. C-26) (станом на 29 грудня 2009 р. текст кодексу був доступний у мережі Інтернет за такою адресою: <http://www.canlii.org/en/qc/laws/regu/rq-c-b-1-r1/71201/rq-c-b-1-r1.html>).
34. Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року протокол від 1–2 жовтня 1999 р. №6/VI (текст правил доступний у базі даних «Інфодиск. Законодавство України» № 10 октябрь 2009, CD-версія).

D. Gorban

THE INFLUENCE OF THE LEGAL INSTITUTION OF CLIENTELE ON CERTAIN LEGAL INSTITUTIONS

The article proposed to attention is dedicated to characterization of the influence of the institution of clientele on a set of other legal institutions, that is patronage, custodianship, medieval commendation, suzerainty-vassalage, and advocacy. Features of a legal institution and criteria for discovering of an influence of the legal institution on the other one are established in the publication. The article describes the essence and the scope of clientele in the time of existence of clients and after their disappearance. The author sorts out shared and distinctive features of clientele on the one hand and patronage, medieval commendation, suzerainty-vassalage, and advocacy on the other hand on the basis of established criteria for discovering of the influence of the legal institution on the other one.

Keywords: legal institutions, that is patronage, custodianship, medieval commendation, suzerainty-vassalage, and advocacy.